

VÉLEMÉNYEK ERDEJÉBEN (IV.)

AZ ÁLLAM TÁVOLRÓL

Az lálam távolról általánosabb és egyszer s mind elvontabb érdeklődés tárgya. Nagy ismeretlen. Áttekinthetetlen szövevény. Bírálni bírálják ugyan, mégis valami csodaszerű dolgokat várnak tőle. Messze van. Erős kíváncsiság, kevés a tanács, indítvány. Legkevésbé a háztartásbeliek és a diákok figyelmét vonzza. Annál intenzívebb a szellemi foglalkozású dolgozók érdeklődése. Ezt mutatja, szavaknál beszédesebben, az összehasonlító táblázat.

11. TÁBLÁZAT

Tevékenységi csoport	A minta adatainak elosztása	A témakör adatainak elosztása		
		Összesen	Több	Kevesebb
MUNKÁS	39,1	40,6	1,5	
FÖLDMŰVES	13,3	15,7	2,4	
DIÁK	10,9	8,7		2,2
HÁZTARTÁSBELI	26,2	19,4		6,8
HIVATALNOK	10,5	15,6	5,1	
ÖSSZESEN	100,0	100,0	9,0	9,0

Kevés javaslat, kevés bírálat, az érdeklődő tartalmak előtérben. Elméleti kérdések. »A marxizmus tanai szerint a kommunizmusban megszűnik, vagyis elhal az állam. Mi most lassacskán a köztársaságokra ruházzuk az állam tevékenységeit. Szerintem most határainkon belül hat állam fog működni. Lassacskán megszűnik a kohézió, vagyis az összetartó erő. Nem fog ez a tény nagyobb széthúzáshoz vezetni« (Értelmiségi, PALICS). »Szerintem a köztársaságok beruházásai sokszor nem indokoltak, mindegyik igyekszik csak a saját gazdaságára támaszkodni, s ez káros az országra nézve. A beruházásokat hosszabb távon, szövetségi szinten koordinálni kellene.« (Diák, KANIZSA).

A kérdések kelte és a közlés időpontja között nagy horderejű belpolitikai események zajlottak. Ezek közül csak a JK SZ Elnökségének karadordévói ülésére utalunk. Eltekintve az esemény jelentőségének taglalásától, a tájékozottság állapotára összpontosítva a figyelmet, elmondható, hogy nem állunk rosszul az ország dolgainak értésében. És ez jórészt a tömegközli eszközök érdeme, amelyek talán mégsem olyan feketék, amilyenek néha-néha festik őket. Azonban a passzív tájékozottság és a cselekvő viszonyulás között van némi különbség, aminek érzékeltetésére a következő táblázat is hivatott.

12. TÁBLÁZAT

Tevékenységi csoportok	Érdeklődés	A viszonyulások jellege szerint	
		Bírálat	Javaslat
MUNKÁS	71,4	13,2	15,4
FÖLDMŰVES	68,0	12,0	20,0
DIÁK	85,6	14,4	—
HÁZTARTÁSBELI	64,9	25,9	9,2
HIVATALNOK	76,0	16,0	8,0

A kevés javaslat viszonylagos többsége földművesektől származik. Meglepetés? A földművesek sorsa közvetlenebbül függ az országos rendelkezésektől, mint azoké a rétegeké, amelyek a társult munka szervezeteiben valósítják meg jövedelmüket, gyakorolhatják öngazgatási jogaikat. Ott a jövedelemelosztásra irányul a figyelem, s csak később szidják az árakat, inflációt, beruházásokat. Mikor az asszony hazaér a piacról, s közli, hogy megint megdrágult valami. A földművesek viszont már a termelési vállalkozás előtt paroláznak az állammal: újratermelési anyagok beszerzésénél, gépvásárlásnál kezdődik és leginkább az adóhivatalban végződik a találkozások sora.

A gazdálkodási feltételek javulását nem a községházáról várják, hanem a kormánytól. Erősebb szálakkal, gyakorlatiasabban kötődnek az államhoz és konkrétan kérdeznak. Mit várnak az országtól? Például a felelősség fokozását. »Az alkotmánymódosításról manapság sok szó esik, de szerintem legfontosabb az egyéni felelősséget megszaporítani a községtől a parlamentig és vissza.« (Földműves, CSANTAVÉR).

Egy ismétlődő probléma: »Mi az oka annak, hogy a földműves, ha jószágfélélt szállít, van, hogy két-három hónap után kapja meg az árát, kamat nélkül. Ha pedig az adófizetéssel késik, mindjárt kamatot kell fizetnie.« (Földműves, SZAJÁN). A földművesek nem nagyon akarják érteni, hogy a szövetkezet és az állam két különböző cég, hogy az adót másik firma követeli, mint amelyik a fizetést halogatja.

Ezek a visszasságok sajátos paraszti etatista szemléleteket táplálnak, amelyek rendszerint az állam mindenhatóságába vetett hit alakjában tetőződnek. A központi hatáskörök leépítésével kapcsolatban a kérdésekben gúny, ironia jelentkezik: »Ha a federáció funkciója gyöngül, nem áll be még nagyobb zűrzavar a gazdasági életben? Ki fog egyöntetű határozatot hozni, ha a köztársaságokban nagyobb autonómiájuk lesz, ki fogja az árakat befagyasztani az egész ország területén, ha az egyes köztársaságok nem értenek egyet?« (Földműve, UDVARNOK).

Ugyanez egyszerűbb fogalmazásban és konkrétabb változatban: »Miért van a köztársaságaink között olyan nagy különbség, például veszem Szlovéniát, hogy ott nem fizetnek adót a mezőgazdasági gépek után, míg Vajdaságban 35 új dinárt lóerőnként? Vagy a szlovén köztársaságot és Vajdaságot nem ugyanabból a parlamentből irányítják? Pedig úgy volna igazi a S. F. R. J. Jugoszláviája, ha ugyanabból a parlamentből irányítanák.« (Földműves, KISHOMOK). Így Szórol szóra. Unitarizmus. Bármelyik pipiskedő »helytartó« magáénak valhatná, noha ennek más a természete, kevésbé hívalkodó, csak lappang, mint a talajvíz, mely felszínre törve hirtelen elárasztja a laposokat.

Különösen az öngazgatás határterületein, hol a kényszerűség ellen a nagyobb kényszerűség látszik legjobb orvosságnak: mert hivatal fölött hivatal áll és lentről megy föllebbezés, fentről jön a parancsolás. »Töröljék már el a lóerőnkénti adót a kistraktorokra, amát több szocialista gyűlésen elfogadtak és megígértek, mert azért van nálunk a mezőgazdaság lemaradva más országokhoz viszonyítva.« (Földműves, KUPUSZINA). Itt adóz-

tadják a traktort, amott nem. Mit tehet az ember? Követel. »Mikor dönt a parlament arról, hogy a földművesek is kapjanak hitelt traktor és hozzávaló felszerelés vásárlására?« (Földműves, NEMES MILETICS). Mikor pedig elszakad a türelem órnája: »A földművesek úgy látják, hogy nincs értelme részt venniük a parlamenti választásokon, mert nem teljesítik elfogadott témájukat, követelményeiket gazdasági téren.« (Földműves, KANIZSA).

E fogyasztó, s fogyasztásban változó réteg érzi a közélet peremére taszítottság áldatlanságait és szívósan küzd ellene. »Remélem mindenki figyelemmel hallgatta Tito elnököt, amikor a földművesekkel beszélgetett. Nekünk földműveseknek az annyit jelentett, mint mikor aratás előtt éltető esőt kapunk. Csak amíg abból törvény lesz, s a törvény hozzánk falusiakig eljut, az minden, de nem az, amit ott fent meghatároztak. Hogyan lehetne ezen segíteni? Ebből a sok ellenőrből nem lehetne erre a célra néhányat felhasználni?« (Földműves, TÓBA).

»Mi lesz mivelünk földművesekkel? Bár mindig taglalják sorsunkat (fentről leig), de nincsen jövőnk, mert fogyatkozik a munkaerőnk és így nem bírunk termelni. Ha így haladunk, vissza kell térnünk őseink munkamódjára, a búzára és kukoricára.« (Földműves, MARTONOS). »Miért nincs szövetségi, köztársasági és tartományi szinten földművelésügyi titkárság? Mert egyes esetekben, mint például a lecsapolás, egészségbiztosítás, diktatorikusan fentről szabják meg a hozzájárulást. Miért nem ellenőrzik, hogyan gazdálkodnak ezek a vállalatok a pénzzel?« (Földműves, SZILÁGY). »A szakszervezet a munkások érdekeiért harcol. Miért nem létezik egy szerv, vagy fórum, mely a parasztok érdekét védené? Például a búza ára körül hónapokig tapasztalható huzavona.« (Földműves, TELECSKA).

A holnap kérdőjelei állnak a mondatok végén. A holnap kérdőjelei nőnek a múltak emlékeit tavaszról tavaszra felelevenítő barázdákból, ahonnan a mindenható álladalom hatalma magasan a falu délibábdajkált tonya fölé emelkedik. Minden ötödik nyilatkozás indítványozó jellegű. Az indítványok zöme a földművesek helyzetére vonatkozik.

Es a munkások? Tőlük kevesebb javaslat érkezett. Annál több bírálát. Különösen az árpolitikát, pénzügyrendszert, külkereskedelmet bírálják. »Mivel az olajgyárban dolgozom érdekel, hogy ki felel a napraforgó kiszállításért, kik akarnak már februárban lakatot tenni a gyáncapukra?« (Munkás, MAGYARCSENYE). »Fékezni kell az olyan gépek behozatalát, amelyeket a mi gyáraink is előállítanak, mert a piac elárasztásával lerontjuk iparunk jövőjét.« (Munkás, MORAVICA).

Míg a földművesek képzeletében az állam valamiféle zárt, hierarchikus homogén képződmény, a munkások, diákok tisztviselők szemléletében árnyaltabb, összetettebb kép mutatkozik: kidomborodnak a szövetségi állam sajátosságai, a fejlődés regionális vetületű problémái, a fejlett és fejletlen vidékek viszonya, a tartományok helye és szerepe, Vajdaság gondjai és Vajdasággal kapcsolatban (nyilván az utóbbi évek belpolitikai eseményeinek hatására) az éledező regionalizmus: »Miért nem tudunk mi Vajdaságban a mezőgazdaságban olyan eredményeket elérni, mint a szlovének az iparban? Talán ha egy kicsit okosabban, bátrabban lépnek fel a képviselőink ott, ahol kell, akkor ki lehetne harcolni, hogy máshogy lenne.« (Munkás, SZABADKA). »Vajdaság érdeke szerintem meg van csorbítva, mert a lakosság arányához viszonyítva nincs elég képviselője a szerb kormányban.« (Munkás, CSANTAVÉR).

A vizsgált csoportok máshonnan nézik és másképpen látják az államot, a távolból. A viszonyulások sem azonosak: háztartásbeliek a kíváncsiság dominál, az értelmiségiek és diákok bátrabban lépnek az elmélet porondjára, a földművesek egyéni érdekeiknek megfelelő tetteket várnak és indítványoznak, a munkások kevesebbet javasolnak, de élesebben bírálják. Butaság lenne feltenni a kérdést: melyik réteg mennyire, s hogyan szereti az államot? Egyrészt túl vagyunk a hűségnyilatkozatok korán, másrészt a javaslatok, bírálatok, de még a kíváncsiság is, a közéleti gondok megosztásának szándékát tükrözik. A vállalás szándékát. Ami mindenképpen az elkötelezettebb azonosulás jele.

A tartalmakat átható elkötelezettség és gondoskodás újabb adatgyűjtésre ösztönzött. 1972 tavaszán a társadalmunk zavartalan fejlődését akadályozó jelenségekről szerveztünk véleménykutatást. »Ön szerint a felsorolt negatív jelenségek közül (lásd a 13. táblázatot) melyik veszélyezteteti legjobban társadalmunk fejlődését?« Ez volt a kérdés, amelyre összesen 4987 válasz érkezett, de ebből csak 2600 adatot használtunk fel, mert a két legnagyobb és a termelésben aktív szerepet játszó társadalmi réteg, a munkások és parasztköz vélekedéseit kívántuk bemutatni és összehasonlítani. A táblázat áttekinthetőbb lett és olvashatóbbak a két csoport között mutatkozó eltérések.

13. TÁBLÁZAT

Negatív jelenségek	Munkások	Földművesek
BÜROKRÁCIA	12,3	19,7
NACIONALIZMUS	35,0	26,8
SZOCIÁLIS KÜLÖNBСÉGEK	23,3	12,6
PRIMITIVIZMUS	22,7	32,2
KORUPCIÓ	1,8	3,8
POLITIKAI TÉTLENSÉG	2,9	4,1
ETATIZMUS	0,4	0,8
KLÉRIKALIZMUS	1,6	—
ÖSSZESEN	100%	100%

Az adatgyűjtés időpontjában a munkások a nacionalizmust, a földművesek a primitivizmust tartották a társadalmunk zavartalan fejlődését fenyegető latens veszedelmek fő forrásvidékének. Messzemenő következtésektől óvakodva és intellemmel állapítjuk meg: a munkások politikai gondolkozására erőteljesebben hat az időszerűség tényezője (ami dinamikusabb, cselekvőbb viszonyulást sejtet), míg a földműveseknél a tartósabb gondolatok, a kitapasztalt dolgok érvényesülnek jobban a véleményképzésben. Körülbelül így látják, ezekből a nézőpontokból szemlélik az államot is — a távolból.

#### A SIKAMLÓS TÉMA

Az első kísérlet adatszolgáltatói közül, mint említettük, sokan mellőzték a nemzetiségi viszonyok tárgykörét. Többonnemzetiségű környezetéről lévén szó. Ahol a közélet szinte minden kérdését nemzetiségi vonatkozások szövik át. A történelem véres megpróbáltatásai után a szocialista forradalom magasra emelte az egyenjogúság elvét. Az önigazgatás kora sürgető feladattá érlelte a lehetőséget. A gyakorlat mutatta meg és mutatja a célokat rögzítő posztulátumok mögött a valóság érdekesebb oldalát. A cselekvés mezejének ellentmondásosabb részeit, ahol kísértenek a múlt árnyai, tünt világ eszmemaradványai és ideig-óráig haladó köntösben szerepelhet a nacionalista túlfűtöttség. Harminc esztendővel ezelőtt itt még intézményes volt a gyűlölet!

Szecsksó Tamás az említett könyvében (*Kommunikációs rendszer — köznapi kommunikáció*) megkülönböztetve az agitáció és a propaganda fogalmát, az utóbbit két szintre osztja: egyik a *strukturális* rész, mely konkrét kérdésekben közvetlen befolyást gyakorol, a másik az *infrastrukturális* rész, mely hosszabb távon, a jövőben munkál. »... a távolabbi jövőben fogja majd hatását kifejteni — írja —, akkor is jobbra közvetetten. A propaganda ilyen távlati szellemi beruházása az iskolai és az iskolán kívüli oktatás, családi nevelés, a közművelődés igen sok eleme.

Ez az infrastruktúrális szellemi beruházás, a *tegnapelőtt esedékes ideológiai munka*, nálunk a nemzetiségi viszonyok vonatkozásában jórészt

elmaradt. Az emberek nehezebben tájékozódnak ezen a »silkamlós« területen, mint például a külpolitikában. Ha mód van rá, elkerülik. A tétlenség kényelmes kuckóiba húzódnak. És mert a közéleti gondolkodás infrastruktúrális eszmei alapozása hiányos, viselt jelszavak alatt hatékonyan munkálhatnak ősdi előítéletek, álcázott nacionalizmusok. Másrészt, milközben alkudozások, taktikázások eszik az időt, az eszmei küzdelem arcvonalain beáll a szélcsend: tétova tétlenség kocsonyásítja a tömegbefolyásolásra szánt tartalmakat. (Az elcsépeelt szövegek kevésbé kockázatosak, mint a tényfeltárás.) Az ideológiai értekezés, a nagy nyilvánosság porondjáról lassan zánlatban intézményekbe, esetleg folyóiratokba költözik, ahol rendszerint egymással felelőtlen értelmiségi csoportok hadakoznak.

Az egymásnak bizonyított bölcsességből, »forradalmiságból« a közvélemény tájékoztatlanabb része édeskeveset ért, s a zűrzavar elől, ha lehet, még jobban behúzódik a tétlenség biztonságosnak látszó kuckójába. A véleménygyűjtésben szerzett tapasztalatainkat alátámasztják a politikai szervezetek értekezletein megfigyelt tények. Megállapítottuk: a munkások között nincs nacionalizmus. Valóban nincs. Nem az ő sajátosságuk. És tevékenység? Mert tennivaló akad. Például az egyenjogúság elmélyítése, az eszmei alapozás körül. Ritkán állapítottuk meg, hogy tevékenység sincs. Ritkán, mert a következő mondatot általában a gyári bürokrácia fogalmazza (munkások esetében), mely igyekszik saját magának is kiállítani a mentességi bizonyítványt.

A hosszú távra tervezett eszmei képzés hanyagolása (föhlhígítása, szabotálása) mellett a bürokratikus észjárás sem csekély szerepet játszik a tétlenség tartósításában. Ha nincs nacionalizmus, nincs mit csinálni. Marad minden a régiben. Mi tiszták vagyunk. Az ördög máshol lakik. Kifűnő módszer az éberség ellen, a figyelem elterelésére, a tétlenség igazolására. Tudatépítés? Ugyan már! Máshol lakik az ördög... (Néha mégis megigéztetik a sátán. Sőt. Ha nincs a láthatáron — kitaláltatik. Vélte ördögöcske ellen is hősi küzdelem vívható, ami kisebb kockázattal jár, kevesebb veszedelmet okozhat, mint a továbblépés. A továbblépés a tegnapi egyensúly megingásának lehetőségét tartogatja: a bürokrácia hajlamos hangos, látványos pozícióharcokba bocsátkozni, kitalált, vagy felnagyított ellenségek ellen, de előre egy tapodtat se, mert elveszhet az állás. Ez a bürokratizmus maradiságának lényege. Miért háborúságok a színpalak előtt. Színpalak mögött a jól felfogott csoportérdek.)

Visszatérve a téma vezérfonalához, felvetődik a kérdés: mennyiben jellemzi ez a tartózkodás az egyszerű emberek szemléletét? És mi rejlik a tartózkodás mögött? Milyen törekvések, nézetek, tettikészségek fakadnak a tudat mélyebb rétegeiből? Az 1970-es adatgyűjtés eredményei felerősítették a megfigyelésen, tapasztalt tényeken s ezek összefüggésein alapuló sejtéseket, de a darabos információegységek (az adatszolgáltatók által leírt kérdések, vélemények, javaslatok) csak újabb hipotézisek felállítását tették lehetővé.

[Érdekes egyébként, hogy a férfiak — tisztviselők és értelmiségiek kivételével — alig érintették a nemzetiségi viszonyok problémakörét, az asszonyok figyelme pedig elsősorban a közigazgatás (hivatalok, tolmácsolás, hivatalos szövegek stb.) és a közoktatás (óvodától az elemi iskolákon és a felnőttképzésen át az egyetemekig) területére összpontosult. Az önkéntes vélemény nyilvánításra épült módszer előtérbe hozta a régi »kisebbségi« tartózkodást, beszűkülést, ami a két háború között a jugoszláviai magyarság közéleti szereplésének egyik fő ismérve volt.]

A második kísérlet (1972 tavaszán) a tapasztalt tartózkodást megkezdendő, felderítő céllal indult: látszólag kevesebbet kívánt az adatszolgáltatóktól, de a közéleti gondolkodás rejtettebb zugaiiban próbált behatolni. A 7. NAP 1972. április 21-i számában jelent meg a kérdés: »A nemzeti egyenjogúság további elmélyítésének alábbi lehetőségei közül Ön szerint melyik a legelőzrendesebb: 1. Ha az állam rendeleteket hoz. 2. Ha a többségi nemzet jogokat ad a kisebbségeknek. 3. Ha minden nemzet és nemzetiség haladó erői közösen harcolnak minden nemzet és nemzetiség egyenjogúságáért, és 4. Ha a nemzetiségek maguk harcolnak saját jogaik-

ért.« A négy lehetőség közül az adatszolgáltatók egyre, az általuk legcélravezetőbbre szavazhattak.

A megadott választípusok csak távolról, közvetve utalnak a nemzeti egyenjogúság további elmélyítésével kapcsolatos tipikus nézetekre: ezek között a valóságban rengeteg árnyalat, átmenet, határeset, ötvöződés van, amit a merev statisztikai feldolgozás követelményeihez pászított csoportosítással legfeljebb sejtetni lehet. A vélemények eloszlásainak mutatói csak jelzik, hogy mely szociális rétegek és csoportok, milyen politika felé és milyen mértékben hajlanak a nemzetiségi viszonyok vonatkozásába. A válaszok mögött rejlő jellegzetes szemlélettel — ha nem is ilyen határozott formában — gyakran találkozunk az életben.

Az első: főleg az államtól, az állam hatalomgyakorló törvényalkotó munkálkodásától várja a problémák megoldását. Felsőbbségekben bízik igazán. Az alulról jövő kezdeményezéseket vagy gyanúsnak (nacionalizmust mond arra is, ami nem az), vagy feleslegesnek, eleve reménytelennek véli. Kétféle töltésű: államgépezetbe épült hivatalnoki alkat található benne a politikai kishitűséggel elegyült kényelmességgel.

A második változat a kisebbségi szemlélet tipikus vetülete: túlhaladott társadalmi állapot eszmei maradványa, többnyire passzív, szenvedő magatartásforma kifejezője. Az első szemléletre az *etatistikus*, a másodikra pedig a *kisebbségi* jelző illik legjobban.

A harmadik változatot, mely minden nemzet és nemzetiség haladó erőinek együttes küzdelmét, munkálkodását tartja a nemzeti egyenjogúság legcélravezetőbb módszerének, *önigazgatási* jelzővel illehetjük, noha a közvetett kérdés távolról sem tartalmazza teljes egészében azt a koncepciót, amelyre Vajdaságban a nemzetiségi viszonyok területén a Kommunista Szövetség politikája épült. Az adatszolgáltatók tehát e koncepciónak korántsem a teljes meghatározásával, pusztán egy ismérvével találkoztak a kérdőlapon. A tartalom felismerése meghatározott színvonalú eszmei és politikai tájékozottságot igényel.

A negyedik választípus az úgynevezett *önszervezési* felfogásmód egyik közismertebb jegyét viseli. A kisebbségi lelkiállatot sajátos teremtés: csíraállapotában a nemzeti sajátosságok megóvásának eszmei éltetik, a kibontakozás folyamatában az elkülönülés irányába tolódik: elégedetlenségek, törött becsvágányok gyűjtődénye. Benne az osztályszempontok és érdekek folytonos elegyítése, higitása folytán, helyet kapnak s hódítanak a nacionalista ideológia oldottabb elemei. Offenzív vállalkozások elé torlódva a többi nemzetiség hasonló erőt szabadítják fel, mozgósítják, majd ellentámadásba lendítik. Ebben a fázisban az önszervezési felfogásmód szűkszerűen az öngazgatás erőivel ütközik, miután a nacionalizmus hordozói a kudarc csőtömegéből próbálnak új tőkét kovácsolni.

E négy lehetőségre »szavazhattak« a véleménykutatás alanyai. Vajdaság területéről 4998 válasz érkezett. Az adatszolgáltatók 32 százaléka munkás, 15,2 százaléka földműves, 10,2 százaléka diák, 31,1 százaléka háztartásbeli, 11,2 százaléka pedig tisztviselő, illetve értelmiségi. A táblázat a vélemények elosztását mutatja.

#### 14. TÁBLÁZAT

Tevékenységi csoportok	A felfogásmód ismérvei			
	Etatistikus	Kisebbségi	Öngazgatási	Önszervezési
MUNKÁS	10,1	6,3	76,4	7,2
FÖLDMŰVES	10,9	8,9	69,0	11,2
DIÁK	9,6	6,7	69,9	13,8
HÁZTARTÁSBELI	14,8	9,0	61,6	14,6
HIVATALNOK	13,4	8,9	70,1	7,6
ÖSSZESEN	12,0	7,9	69,2	10,9

Csaknem ötezer vélemény alapján készült — a módszer fogyatékos-  
ságai és a minta hiányosságai ellenére is — figyelmet érdemlő kép. Nehe-  
zen mérhető és állandóan változó társadalmi jelenségekről van szó: a pillan-  
natfelvétel hitelességére, valóságosságára, beállítás és a módszer alkalmas-  
sága mellett érzelmi és tudati tényezők nemtegye hat. Azonban a felmérési  
kísérlet hipotetikus természetű eredményeit nehéz lenne elvitatni. A szá-  
mok kérdésekre válaszolnak és újabb kérdéseket vetnek fel. További vizs-  
gálódásokra serkentenek.

Mindezt figyelembevéve feltételezzük: ötezer vélemény mégis hitele-  
sebb képet ad a vajdasági magyarság tudatállapotának meghatározott vo-  
natkozásairól, politikai állásfoglalásáról, mint egy vagy két megnyilatkozás.  
Ezt ki kell mondani, mert nemzet és nemzetiség nevében (akárcsak a mun-  
kásosztály nevében) gyakran szólnak, és olykor szélsőséges, vagy csoport-  
érvéért tövéről fakadt következtetések hangzanak el.

Az adatszolgáltatók 69,2 százaléka a legjáratóbb út kérdését ahhoz  
a követelményhez kapcsolja, hogy minden nemzet és nemzetiség haladó  
erői együttesen, közös eszmei platformon harcoljanak minden nemzet és  
nemzetiség egyenjogúságáért. Ezt az elvi és gyakorlati igényt és célt a  
Kommunista Szövetség politikájának tengelyét alkotó öngazgatási kon-  
cepció tartalmazza az etatisztikus (az államra bízva a megoldást), a kisebbségi  
(csak a többségi nemzettől várja a könyörületet) és az önszervezési (a  
nemzeti elkülönülés, begubózás veszedelmét hordozó) felfogásmóddal szem-  
ben. A szónok ebben az értelemben a vélemények eloszlásának statisztikai  
képét helyzetjelentesnek tekinthetjük az eszmei harc adott forrásokaszáról,  
ahol kidomborodott ugyan az öngazgatási felfogásmód főlénye (bár nem  
minden rétegben egyformán), de az ellentétes nézetek részesedése koránt-  
sem megnyugtató, hovatovább fokozottabb eszmei, politikai erőfeszítésekre  
(többek között infrastrukturális alapozásra) kötelez.

Az ellenzéki szemléletek forrásairól szólva óvakodnunk kell a tájé-  
koztatatlanság és a nacionalizmus különböző megnyilvánulásainak egyenlő-  
sítésétől. A háztartásbeliek rovatában látható véleményyszóródás jórészt a  
tájékozatlanság származéka. A tudatvilág nyílt területe ez, védtelen gyepű,  
ahova ellenállás nélkül betörhetnek a társadalmi haladást fékező eszme-  
áramlatok, hovatovább újratermelődhetnek a jövő nemzedék szemléletében.  
Ezen a gyepűn az öngazgatás eszméje csak saját humánus tartalmával  
hódíthat: türelmes, lankadatlan építéssel, előbbre lendülő, s előbbre len-  
dítő cselekvéssel, a közvéleménykialakítás eszközei mellett mozgósítva a  
közélet és közoktatás intézményes erőforrásait.

Nem csekély feladat.

Megbízható mutatók hiányában nem beszélhetünk az etatisztikus, ki-  
sebbségi, önszervezési szemléletek mögött sejthető nacionalista tünetekről  
sem. A politikai harc konkrét kérdése ez, amiről viszonylag pontos és  
ellenőrizhető tények alapján lehet és szabad dönteni. De ez eszmei munka  
szempontjából nem mellékesek a tájegységek között mutatkozó eltérések.  
A kisebbségi szemlélet főleg a nemzetiségi szórványok jellemzője. Az ön-  
szervezési felfogásmód a szociális szerkezet passzívabb rétegeiben hódít.  
(A háztartásbeliek 14,6 és a diákok 13,8 százaléka szavazott erre.) Az eta-  
tisztkus nézetek mögött pedig nemcsak az öngazgatási koncepció »ellen-  
zékét«  
kell látnunk, hanem a jogalkotás tényleges fogyatékososságait, a kése-  
delmes kényelmisséget, amiért sok jogos bírálat éri a honatyák mun-  
kálkodását.

## A MEGLEPETÉSEKRŐL

Meglepetés, hogy a »fejlettebb«  
környezetekben, a városokban jobban  
megoszlának a vélemények, mint a falvakban. Az alábbi táblázat a Sza-  
badka város területéről származó adatokat (634) veti össze a Szabadka  
község (1205) és Vajdaság (4998) területéről gyűjtött véleményanyag elosz-

lásával, az előző fejezetben vázolt felfogásmódok ismérvei szerint. Az összehasonlításból kitűnik, hogy a szóródás aránya — a közéleti tájékozottság mellett — egyéb tényezők is hatnak, amelyek részletesebb feltárására és elemzésére egyelőre nincs lehetőségünk, ami egyrészt a módszer fogyatékoságait mutatja, másrészt további kutatásokra ösztönöz.

15. TÁBLÁZAT

Az adatok eredete	A felfogásmód ismérvei			
	Etatisztikus	Kisebbségi	Önigazgatási	Önszervezési
SZABADKA VÁROS	16,4	9,3	65,3	9,0
SZABADKA KÖZSÉG	14,6	8,0	67,4	10,0
VAJDASÁG	12,0	7,9	69,2	10,9

Szabadkán a szellemi foglalkozású réteg vezet a véleményszóródás tekintetében. A felfogásmódok ismérvei szerint az etatisztikus vonzódás 30,5 a kisebbségi 22, az önigazgatási 39, az önszervezési pedig 8,5 százalékban részesedik. Minden következtetési kísérlet kockázatos, mégis — ha másért nem, az érdekesség kedvéért — megjegyezzük, hogy az önszervezési felfogásmód Szabadkán legjobban a diákok gondolkozásában (17,2 százalék) domborodik ki. Ezzel szemben a tanyarendszerű településeken (Kispiac, Tornyos, Tótfalu, Oromhegyes stb.) a háztartásbeliek (19,2 százalék) és a földművesek (16 százalék) vonzódnak leginkább ehhez az irányzathoz.

Mit bizonyítanak a számok? Olyan szociális közegekről van szó, amelyek — különösen az eszmei munkálkodás szempontjából — *legkevésbé folynak bele a közélet cselekvő áramlataiba*. Vagy az élet küszöbén állnak, vagy elszigetelt murális környezetben élnek, ahol a politikai tájékozottság színvonala indokoltan alacsonyabb, mint a városokban. Más a helyzet az etatisztikus nézetek mezején: Szabadka városában a munkások 15, a háztartásbeliek 18,4 és a szellemi foglalkozásúak 30,5 százaléka a jogszabályi rendelkezést helyezi előtérbe. Itt nagy eltérés van az erősen tagolt vegyes nemzetiségű (Szabadka, Becse, Zombor, Zrenjanin) és kevésbé tagolt magyar többségű (Zenta, Csantavér, Kanizsa, Moravica) települések között.

Az okokat alighanem abban kell keresnünk, hogy a magyar többségű településeken az állam »jobban beszél« az állampolgárok nyelvét, ennél fogva kevesebb a közvetlen nemzeti indítékú vagy töltésű ellentét a hivatalos érintkezésekben, ami az erősen tagolt vegyes nemzetiségű környezetekben (az ellentétek elkerülése érdekében is) a törvényalkotásra, vagyis a jogszabályi rendelkezésre irányítja a figyelmet.

Az államot még sem lehet mereven elválasztani a társadalom önigazgatási szerkezetétől. Már a közigazgatási bürokrácia léte és hatékonysága miatt sem. Mert a politika hiába találja fel a nemzeti egyenjogúság posztulátumait, ha az államgépezet elnyeli őket. Az etetizmus iránti hatékonyság, a demokrácia, tehát az önigazgatás erejének ismérve, bár itt az erőviszonyok nem minden konkrét környezetben egyformán alakulnak.

Az adatszolgáltatók 7,9 százaléka úgy véli, legcélszerűbb a többségi nemzettől válni a jogokat. A kisebbségi lelkiállkat tömör megnyilatkozása mögött kevésbé »ártatlan« törekvések lapulhatnak. Ez a mutatószám Szabadkán a szellemi foglalkozású dolgozók esetében (feltételezhetően a legképzettebb és legtájékozottabb közegeben) 22 százalék. Nemcsak a szabadkai munkások 5,7 százalékos részesedéséhez viszonyítva magas, hanem a falusi értelmiséghez is, amelynek mindössze 7,1 százaléka szavazott erre a változatra. Önkéntelenül is az úgynevezett városi »középosztály« ellenzékiesség magatartására kell gondolnunk, ami mögött egyrészt az önigazgatás hatékonyságának lebecsülése, másrészt némi nacionalizmus és kozmopolitizmus lappang. Nem annyira »kisebbségi« ez a szemlélet, mint amilyenek mutatja magát.

Az öngazgatási felfogásmód legfőbb hordozója, társadalmi bázisa, minden környezetben a munkásság. Szabadka városában a munkások 71,1, a falvakban 77,5 egész Vajdaságban pedig 76,4 százaléka az egyenjogúság további elmélyítésének legcélszerűbb módját minden nemzet és nemzetiség haladó erőinek együttes, közös harcában, munkálkodásában, erőfeszítéseiben látja. A társadalmi gerinchadáának józan realizmusáról tanúskodó adatok a jugoszláviai magyarság soraiban is a Kommunista Szövetség politikájának erős tartóoszlopát világítják meg. A munkásosztály következetes internacionalizmusa a győzelem legfőbb biztosítója a lappangó, s olykor duzzadó nacionalizmusok elleni küzdelemben.

A vajdasági magyarság internacionalizmusával kapcsolatban több, időnként ismétlődő szociológiai felmérés adataira hivatkozhatnánk. Reprezentatív módszerrel statisztikai kimutatások készültek arról, hogy melyik nemzetiség melyik nemzetiség iránt vonzódik legjobban, vagy legkevésbé, számok beszélnek a vegyes házasságokról, a nemzeti együttélés megannyi mérhető ismérvéről, amelyek a magyarságra nézve többé-kevésbé hízelgők.

Nem akartuk ezeket megismételni. Aki alaposabban érdeklődik a témakör iránt, máshol is megtalálhatja a vonatkozó adatokat. Mivel azonban a kísértésnek teljesen ellenállni nem tudtunk, feltettük a kérdést: ha az anyanyelvén kívül más nyelvet nem beszélne, melyiket tanulná megszívesebben? A válaszok alapján készült az alábbi táblázat.

16. TÁBLÁZAT

Nyelvek	Az adatszolgáltatók csoportjai				
	Munkás	Földműves	Diák	Háztartásbeli	Szellemi foglalkozású
SZERBHORVÁT	28,7	37,6	27,6	38,0	25,6
NÉMET	30,0	31,8	25,0	33,2	30,7
ANGOL	23,4	18,7	29,8	17,8	28,0
FRANCIA	6,5	3,4	7,2	4,0	6,0
OROSZ	4,2	3,8	5,2	2,6	4,5
OLASZ	4,7	2,5	2,8	2,1	2,3
SZLOVÉN	2,0	1,5	1,7	1,7	2,0
EGYÉB	0,5	0,7	0,7	0,6	0,9
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A macedón, román, albán, szlovák, ruszin, svéd és a spanyol nyelv került az egyebek közé. Ezek a szorványos óhajok leginkább azokról a vidékekről érkeztek (a svéd és a spanyol kivételével), ahol a magyarok ezekkel a nemzetiségekkel együtt élnek. Az érdeklődés az együtt élő nemzetek és nemzetiségek nyelve és a világnyelvek között oszlik meg. Az összesített adatok alapján a sorrend a következő: 32,6 százalék a szerbhorvát nyelvet, 30,8 százalék a németet, 22,2 százalék az angolt, 5,4 százalék a franciát, 3,9 százalék az oroszot, 3,2 százalék az olaszt, 1,9 százalék pedig a szlovén nyelvet tanulná legszívesebben.

Jellemző, hogy a szerbhorvát nyelv a kevésbé mobil, a munkában és az életben helyhez kötött közegekben (a földművesek 37,6 százaléka és a háztartásbeliek 38 százaléka) került a lista élére. A mozgékonyabb rétegeknel arányosabb az eloszlás és a figyelem fokozatosan a világnyelvek felé irányul, amelyek között (hagyományos és időszerű okoknál fogva) a német áll az első helyen. Sok minden kiolvasható a táblázat adataiból, amit kiegészítő információknak szántunk az eszmei kérdéseket tárgyaló »sikamlós«  
témakör keretében, tágabb teret nyitva az olvasó képzelete előtt.

A »sikamlós« témakör végén álljon itt egy idézet a Szerb Kommunista Szövetség Központi Bizottságának 1972. március 8-án hozott határozataiból. (Magyar nyelven *A nemzeti egyenjogúság politikája* című könyv 210. oldalán olvasható.) »A politikai rendszer fejlődése során a nemzeti egyenjogúságot be kell építeni a társult munka alapszervezeteitől kezdve a helyi és érdekközösségekben, valamint a politikai rendszer egyéb intézményein át, kezdve a községektől a tartományig, a köztársaságokba és a föderációba egyaránt. Ez nem korlátozódhat a nemzeti jogok normatív szabályozására, noha ez is feltétlenül szükséges, hanem a mindennapi gyakorlatban folytatandó legszélesebb körű eszmei és politikai tevékenységgel kapcsolatos kötelezettségnek kell értelmezni.«

A mindennapi gyakorlatban folytatandó legszélesebb körű eszmei és politikai tevékenység? Cselekvés. Mindennap és mindenhol. Cselekvés. És kötelezettség. Küszöbötől a parlamentig... Mert »a nemzetek és nemzetiségek szabad fejlődése és a nemzeti egyenjogúsáért folyó következetes harc minden környezetben, s az élet és a munka minden területén, része az öngazgatású szocializmusért vívott harcnak.« (Az említett határozat első fejezetének első mondata.)

Az elvek tiszták.

A valóság bonyodalmas.

Megismerni?

A cselekvés korában éliünk.

## ÉS VÉGÜL...

Újságolvasóikkal kezdtük. Mit gondolnak az olvasók az újságról? Rádióról? Televízióról? A nyomtatott betű hatalmas területet hódított az elmúlt száz esztendő alatt. Kossuth Lajos híres PESTI HÍRLAP-ja (1841 óta hetenként kétszer, majd háromszor, 1848. március 15-e után pedig naponta jelent meg) a forradalom évében 4200 példányban készült. Pedig a Pesti Hírlaptól igazán nem lehet elvitatni a történelmi szerepet! Példányszáma sem lebecsülendő, hiszen társa, a NEMZETI HÍRLAP 795, Táncsics Mihály ugyancsak híres lapja, a MUKÁSOK ÚJSÁGJA pedig 738 példányban indult. (1972 első negyedében az alig félmillió nyelvterületen terjesztett újjvidéki MAGYAR SZÓ-t naponta átlagosan 35 671 példányban nyomták. S ennek 90,25 százaléka eljutott az olvasóhoz.)

Szédtületes fejlődés. 1871-ben a hatvanezer lakosú Szabadka hétszáz példányban »fogyasztott« hetilapot. Még 1879-ben sem jutott túl a város művelt polgársága a bűvös ezer példányon, ha himni lehet a postamester jelentésére hivatkozó SZABADKAI ELLENŐR című hetilapnak. Ez idő tájt »a magánlevelezések rendszeréből kifejlődött újságírás« még a »pedagógiai okoskodások« fázisában volt, de a világnézeti sajtó — európai viszonylatban — »rátért az üzleti fejlődés útjára« (Jürgen Habermas: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*, 265.), s ezzel vidékünkön is fokozatosan gyorsult a nyomtatott betű útja.

Tényeleges gyorsulás a múlt század nyolcvanas éveiben következett be. Kedvezően hatott erre a budapest-zimonyi vasút, a hozzá kapcsolódó iparosodási hullám, s az iparosodással járó társadalmi átrétegződés, de még sokáig fékező szerepet játszott az analfabétizmus, hiszen a századforduló esztendejében Szabadka felnőtt lakosságának nagyobbik fele nem tudott írni, olvasni. Ha így volt a városban, mi lehetett a falvakban?! A sajtó elterjedtségének, közvéleményalakító munkájának döntő előfeltétele a nép általános műveltségi színvonalának emelkedése. Ebben a vonatkozásban a jugoszláviai magyar nyelvű sajtótermékek példányszáma kettős mutató: a közéleti érdeklődés és az általános műveltség ismerve.

(A lapkiadó vállalatok ügyviteli szövetségének adatai szerint 1972 elején a Magyar Szó naponta átlagosan 35 671, a 7 NAP hetente 36 180, a Dolgozók hetente 8941 és a Képes Ifjúság hetente 8000 példányszámban jelent

meg. Az albán nyelvű Rilindja naponta 17 183, a macedón nyelvű Nova Makedonia pedig 35 833 példányban készült. Magyarul csaknem félmillió, albánul több mint egymillió, macedón nyelven pedig mintegy kétfélmillió ember beszél az országban. A példányszámokat a nyelvterülethez viszonyítva megbízható és összehasonlítható mutatókat kapunk.)

A közéleti érdeklődés és a közvéleményalakítás vonatkozásában a sajtó hagyományos fogalomkörét mellőznünk kell: a történelmi adatok összevetését a modern tömegközli eszközök — rádió, televízió — feltűnése és rohamos fejlődése teszi elve tárgyatalanná. Nem téveszthetjük szem elől a rádió és a televízió tájékoztató szerepét. Az alábbi táblázat az 1972 tavaszán végzett felmérés adatai alapján készült. Körülbelül ötezer vajdasági család — mintegy tizenkétezer ember — adatait tartalmazza. A rádió és a televízió elterjedtségéről, tevékenységi csoportok és településtípusok szerint ad képet.

17. TÁBLÁZAT

Családok	Tevékenységek szerint	Családtagok száma	100 családra jut	
			Rádió	Televízió
MUKÁS	38,0	3,25	92,2	77,3
FÖLDMŰVES	36,7	3,46	91,8	66,3
IPAROS	11,6	3,48	95,8	89,3
HIVATALNOK	13,7	3,18	95,6	90,5
ÖSSZESEN	100%	3,48	92,9	76,4

Az életszínvonal mérésének kimutatott tartós használati cikkek közül a rádiókészülék ma már alkalmatlan a szociális különbségek érzékeltetésére. A televízió számoszlopán nagyobb a szóródás: e mögött azonban nemcsak az eltérő anyagi adottságokat sejtjük (moha ezeket kizárni sem szabad), hanem az életkörülményeket általában. (Összetevői között szerepel a kommunális ellátottság, lakásviszonyok, villany és egyébek.) A szálláson lakó ember, ahova még nem jutott el a villany, ha tehetné is, hiába vásárolna televíziót. (Szerencsére a villany is terjed.)

Tekintsünk az adatok településtípusok szerinti elosztására.

18. TÁBLÁZAT

Település	100 családra jut							
	Rádió				Televízió			
	Munkás	Föld- műves	Iparos	Hiv- talanok	Munkás	Föld- műves	Iparos	Hiv- talanok
VÁROSOK	92,2	90,0	98,1	97,0	82,3	80,0	91,6	93,5
FÉLVÁROSOK	94,3	95,4	96,1	94,1	80,3	78,5	91,2	87,0
FALVAK	91,2	93,1	93,8	95,3	70,0	64,5	82,8	90,1
SZÁLLÁSOK	91,1	89,5	97,0	91,3	64,4	61,1	81,2	78,3

A rádiókészülékek elterjedtségének mutatói a falu és a város közötti különbségek érzékeltetésére sem alkalmasak. A televízióra vonatkozó számok között nagyobbak az eltérések. Nemcsak a településtípusok, hanem a szociális rétegek között is. A munkásoknál és földműveseknél jobban ki-domborodnak a lakóhely adottságaihoz kapcsolódó differenciák, mint az iparosok és szellemi foglalkozású dolgozók esetében.

A szociális különbségek és a város-falu viszony problémaköre most csak a közéleti tájékozottság szempontjából érdekelhet bennünket. Az újságolvasók nemcsak a nyomtatott betű révén értesülnek a világ, a szűkebb és tágabb haza, valamint a közvetlen környezet eseményeiről. A modern hírközlő eszközök hatalmas szerepet játszanak a politikai közvélemény alakításában, de nem szorították háttérbe a tájékoztatás hagyományos orgánumait, amint azt a televíziósodás kezdetén sokan jósolták.

Sőt! A rádió és televízió terjedése fokozta a nyomtatott betű iránti igényeket. Az éterbe sugárzott szó, a képernyőre vetített esemény a tűnő pillanat bűvkörében hat, míg az újság mondandója, helytől és időponttól függetlenül, újra és újra olvasható. A közvéleményalakítás folyamatában funkcionális kapcsolatok rendszere alakul ki a hagyományos és korszerű tömegközlő eszközök között, ami az adatszolgáltatók figyelmét sem kerülte el. A tömegközlő eszközöket gyakran — bíráló és indítványozó céllal — a politikai gyakorlattal hozzák összefüggésbe. Vannak, akik a rádiót és a televíziót hibáztatják az unalmas konferenciák miatt is.

»Miért van az, hogy a helyi közösségek konferenciáin azt ismertetik az emberekkel, amit már réges-régen közölt az újság, a rádió vagy a tévé? Javasolom, hogy az értekezleteket időben hívják össze, jobban készítsék elő és a polgárokat érdeklő ügyeket hozzák ki.« (Munkás, SZABADKA). »Az világos, hogy érdemes eljárni a konferenciákra, már a felszólalás és a vitatkozás miatt is, de figyelembe kell venni, hogy az emberek rádión, televízión és a sajtón keresztül sok mindenről már a konferencia előtt értesülnek. Ha ezt dadogva ismételtetik, akkor mi bizony ásitozunk.« (Háztartásbeli, OROM).

Figyelembe kell venni... Mondja az olvasó. Csakhogy ez korántsem annyira egyszerű, mint amilyennek látszik, mert a tömegközlő eszközök által szállított szövegek egyrészt nem tartalmazzák a helyi közösség ügyeire vonatkozó tényeket, másrészt kétséges, hogy ezek a közlemények eljutnak-e mindig minden érdekelthez. A helyi közösség különböző igényű, nemzetiségű, érdekeltségű honpolgárok öngazgatási alakzata, ahol a politika alanyai sokféle forrásból meríthetik információikat. Egyébként a legmagasabb színvonalú tájékozódottság sem pótolhatja a cselekvést, hovatovább minden ismeret éppen a cselekvést hivatott szolgálni, serkenteni. Viszont az általánosságok átmeselésének ideje lejárt. Alighanem végérvényesen.

Az adatszolgáltatók egy része sürgeti az új vajdasági televíziót. Mit várnak tőle? »Egy kimutatásból olvastam, hogy Vajdaságban sok tévékészülék van. Kérdésem, miért nem gyorsítják meg az újvidéki adó építését, amittől több műsort várunk saját anyanyelvünkön?« (Munkás, ZENTA). »A jugoszláv televízió napi több órák adásában csak nyúlfarknyi magyar nyelvű műsor van. Szerintem a nemzetiségeknek, akiknek nincs saját adójuk, több adásidőt kellene kapniok. Van-e erre lehetőség?« (Munkás, SZABADKA). Érdekes, hogy az ilyen természetű kérdések zöme olyan területről érkezett, ahová a magyar televízió adásai is eljutnak. A több anyanyelvű műsor követelése mögött egyéb igényeket sejtünk: *olyan műsort akarnak saját anyanyelvükön, amely róluk szól, a polgárokat közvetlenül érintő társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális ügyekkel foglalkozik.*

Szervesen kapcsolódnak a vajdasági televízió sürgetéséhez a tisztán nyelvi vonatkozású igények. »Miért nincs a jugoszláv televízióban több magyar nyelvű dráma és film?« (Háztartásbeli, TEMERIN). »A televízió miért nem szinkronizáltat idegen nyelvű filmeket szerbhorvát nyelvre? Ezzel nagy örömet szereznének a nézőknek.« (Munkás, ZENTA). »Azt szeretném tudni, hogy a jugoszláv televízió mikor ad bővebb magyar nyelvű adást, például filmet, mert a műsor most nagyon szegényes.« (Háztartásbeli, MUZSLYA). »Sok szép idegen játékfilmet adnak a belgrádi tévében, és mivel sokan nem tudunk olyan gyorsan olvasni, amilyen gyorsan elmennek az aláírások, nem lehetne-e ezeket szinkronizálni, mint a magyarok csinálják?« (Földműves, KUPUSZINA).

A rádió címére érthetően kevesebb nyelvi vonatkozású kérdés érkezett. A televízióval kapcsolatban senki sem érintette az előfizetés problémáját. Ezzel szemben: »A rádiót nagyon szeretem hallgatni, csak miért emelték fel az adóját? Miért nem ellenőrzik azokat inkább, akik nem jelentik be?« (Földműves, CSANTAVÉR). Az újságnak ára van. A rádiónak adója. Talán ezzel magyarázható a sok igény, kívánság. »Miért nem közvetít a szabadkai állomás több önálló műsort és miért nem beszél rólunk is?« (Munkás, ADORJÁN). Szinte azonos kérdések jöttek Moravicáról, Topolyáról, Kishegyesről. Valahogy nem értik a helyi adók szerepét. Nehéz ám a moravikai polgárnak megértenie, miért szerepel Csantavér sokkal többet a rádióban, mint az ő faluja...

Ilyenek az emberek.

Újságírás? Hálátlan mesterség. Társadalmilag a legkevésbé becsült foglalkozások közé sorolták. »Meddig lesznek stréberek némely írók és újságírók? Nézzenek bele az iskolák öngazgatásába. Ne cícomázzák a valóságot.« (Értelmiségi, ZENTA). »Miért nem lehet az újságokban értelmebben írni? Egyes cikkeket az újságírók nyilván saját maguknak írják.« (Háztartásbeli, VERBÁSZ). »Ne hülyéskedjenek mindig, hanem írják meg őszintén, miért romlott el a Palics. Az olvasónak is van szeme!« (Diák, SZABADKA). »Ha valamit közölnek, előbb vizsgálják ki, hogy igaz-e annak a tartalma, mert sokszor ártatlan embereket vádolnak.« (Hívatallnok, OROM).

És így tovább.

Sok bírálat. Az újság nem elég nyílt, nem elég őszinte. És igazságtalan: jobb lenne, ha az újságíró fizetéséről írna és nem a vezetők dolgait firtatná... Vagy: hol a bátorság? Maguk csak a fejesek intését lesik és nem az olvasók érdekeit szolgálják. Elismerés is akad. Sőt, dicséretet is találtunk a kérdések között. Ezekről nem szólnak. A fenyegetésekről sem.

Az újság, erényeivel és fogyatékoságaival, minden megjelenés alkalmával a nyilvánosság szigorú ítélőszéke elé kerül. Sok ezer láthatatlan bíró ítélkezik felette. Ez így jó. Ez a dolgok rendje. Régen sem volt különben. Csak a bírák száma szaporodott az idők folyamán. Bár csak szaporodna még gyorsabban a jövőben! Ezt kívánja az újság, a rádió, a televízió. Ezt tartalmazza a szolgálat legfőbb parancsa e széljárta poszton, ahol a szolgálattevők átlagos életkora világviszonylatban negyvenkét esztendő.

Az újság mindig megjelenik.

Holnap is.

Hajnaltól megszólal a rádió.

A képernyőről befolyik a lakásba görcseivel, fájdalmaival, gondjaival, örömeivel a nagyvilág. Horgosról jött a kérdés: »Miért mutatja a televízió, miért mondja be a rádió azt a sok nyomort, amelyben a négerék élnek Amerikában, az Indiában uralkodó borzalmas éhségeket, a vietnami rombolásokat, bombázásokat, meg az égett gyerekeket, meg hogy mennyien pusztulnak mindenfelé, mikor nekünk, európaiaknak ez csak borzasztó érzéseket jelent, hisz nem tehetünk értük semmit...« Emberek, európaiak és nem európaiak, valamennyien, csak annyit tudunk egymásról, annyit ember emberről, mióta világ a világ, még nem tudott, tennünk kell... valamit... Itt és mindenhol. Magunkért és mindenkiért.

Ez a parancs.

(Vége)